

A TYÚK NEM TOJIK KISMALACOT

Beszélgetés Fodor Istvánnal, a Régészeti Tanszék vezetőjével

Folyamatosan zajlanak az autópályás építkezések Magyarországon. A munkálatok megkezdését azonban minden esetben régészeti feltárásoknak kell megelőzniük, ami nem kevés vitára ad okot a régészek és a kivitelezők között. Erről, valamint a magyar őstörténet kutatásának vitás kérdéseiről beszélgettünk Fodor Istvánnal, a Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatójával, az SZTE BTK Régészeti Tanszékének vezetőjével.

– Az utóbbi időszakban a régészek az autópályás ásatások kapcsán kerültek az érdeklődés középpontjába. Milyen jelentőséggel bírnak az építési munkálatokat megelőző feltárások s mennyire biztosított ezek finanszírozása?

– Az autópályás ásatások jelenleg a legnagyobb, földmunkával járó beruházások az országban. A magyar törvények értelmében minden, ilyen jellegű beruházásnál kötelező megelőző vagy leletmentő feltárást végezni, amelyre a beruházás bizonyos ezrelékét kell fordítani. Ez egy sokmilliárdos autópályáépítés kapcsán nem elhanyagolható összeg. Olyan lehetőségeket kapott tehát a magyar régészet, amelyet a története során még sohasem. Gondot okoz viszont egyrészt, hogy a feltárásokat végző egyetemi tanszékek, illetve múzeumok rossz infrastruktúrával rendelkeznek, másrészt rendkívül feszített tempóban kell elvégeznünk a feltárásokat (s köztudomású, hogy télen vagy kora tavasszal, mikor fagyott a föld, akkor nem olyan egyszerű régészeti feltárásokat végezni). Harmadrészt, nem elégséges a hazai régészet állami támogatása, ezért az előkerülő óriási mennyiségű anyag raktározása, majd feldolgozása nehezen megoldható.

– Fenyegedtet ez olyan veszély, hogy a megfelelő feldolgozás elmaradása miatt az anyag úgymond „elkallódik”?

– A magyar állam a beruházási pénzeket kívül alig fordít régészeti ásatásokra pénzt. Abbamaradtak például az általunk „tervásatásnak” nevezett feltárások, mikor valamilyen történelmi probléma megoldásának céljából vizsgáltunk meg egy területet. Attól félek, hogy a pénz csak addig áramlik a szakmába, amíg tartanak a nagy beruházások. Nyilvánvaló a veszély, hogy a múzeumok a későbbiekben nem tudnak majd szakembereket alkalmazni a leletek tudományos feldolgozására. Ha nem növekszik a szakma támogatása, akkor bizony csak a pókok szövögetik majd a hálójukat ezen az anyagon, azaz tudományos és köznevelődési szempontból valóban elkallódnak!

– Mennyire tudott a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszéke bekapcsolódni az autópályás ásatásokba?

– Örömmel mondhatom, hogy Szeged környékén kiválóan megszerverték az 5-ös autópályán folyó munkát a Móra Ferenc Múzeum és a tanszék munkatársai. Az egyetemi hallgatók nagy csapata vett részt ezeken az ásatásokon, idén pedig velem együtt öt hónapig ástak szegedi régészhallgatók az M3-ason, Hajdúdorog határában.

– Milyen új eredményeket szolgáltatnak ezek a leletmentő ásatások a magyar régészet számára?

– Olyan óriási területeket sikerült feltárnunk, amiről korábban – anyagiak híján – álmodni nem mertünk. Új régészeti, történelmi korszakok, műfajok válnak ismertté a számunkra. Az M3-as építése kapcsán Kelet-Magyarországon a Kr. u. első évszázadokban az Alföldön élő, iráni nyelvű származatú számos településre bukkantunk. A származata telepkutatásnak ezzel új korszaka kezdődött. A Dunántúlon, az M7-es

„A Régészeti Tanszék mindig is a múzeummal együtt alkotott egy szellemi műhelyt. Ez az együttműködés biztosítja a hallgatók számára a forrásanyaghoz való könnyű hozzáférést. A diákok részt vehetnek a múzeumi munkákban és az ásatásokban, ami nagy előnyükre válik a későbbiekben” – nyilatkozta lapunknak Fodor István.

Komoly felelősség terheli a médiát, hogy teret ad a „bombasztikus” őstörténelmi bejelentéseknek. Fotó: Nagy László

mentén fantasztikus őskori települések kerültek elő. Néhány honfoglalás kori magyar sír is feltártunk a Dél-Alföldön, jelentősebbek azonban az Árpád-korból előkerült temetők.

– Ha már a bonfoglaló magyarokat említette: az utóbbi évek régészeti kutatásai mennyiben módosították a magyar őstörténetről kialakított képet? Mikortól tudunk eleink történetét biztosan nyomon követni?

– Bebizonyosodott annak az elképzelésnek a tarthatatlansága, miszerint a Kárpát-medencében feltárt honfoglalás kori magyar leletanyag párhuzamait kell keresnünk keleten. A magyar társadalom ugyanis az írott források és a nyelvészeti adatok tanúsága szerint is nagyot fejlődött abban a jó háromszáz esztendőben, míg az Uráltól a Kárpát-medencébe vándorolt. A Kazár Kaganátus területén keleti típusú magyar államszervezet jött létre. Azaz nem a Szent István-i volt az első magyar állam, csak az első magyar keresztény államszervezet... A régészeti leletanyagban a változások ellenére akadnak azonban archaikus elemek (például a halotti szemfedők vagy a háttaslovak eltemetésének szokása), melyeket az írott forrásokkal és a nyelvészeti adatokkal összevetve mégis nyomon tudjuk követni őseinket a Kárpát-medencétől az Urálig, a mai Baskíriáig. Sőt, még attól keletre is: véleményem szerint ugyanis a magyarság a nyugat-szibériai ligetes steppei, illetve steppei területen vált önálló néppé, sohasem lakott az északi erdőben, mint azt sokan elképzelik. Nagyon korán nomáddá váltunk, máskülönben sohasem jöttünk volna ide...

– Mikorra tehető a magyarság nomáddá válása?

– Az igazi klasszikus, steppei nomadizmus, mely még ma is él például az Altaj vidékén vagy Mongóliában, a korai vaskorban, a Kr. e. 9-6. század között alakult ki a Kínai Nagy Faltól a Duna-deltaig. A magyarság ekkor válik önálló néppé, s ekkor sajátítja el ezt az életformát.

– A nomád életforma kapcsán nem kerülhet meg az a kérdés, hogy sokan még

FODOR ISTVÁN
Régész, muzeológus, Zentán született 1943-ban. Tanulmányait a Moszkvai Állami Lomonoszov Egyetem történelem-régészet szakán végezte 1962-1967 között. 1967-től a Nemzeti Múzeum munkatársa, 1978-tól 1986-ig a középkori osztály vezetője, 1986-1993 között főigazgató, 1993-tól címzetes főigazgató. 1974 óta oktat régészetet a JATE-n, 1978-tól docens, 1998-tól a JATE (majd az SZTE) Régészeti Tanszékének vezetője. Kutatási területe: magyar és finnugor őstörténet, honfoglalás kori és középkori régészet. 1982 óta a történettudomány (régészet) kandidátusa. Főbb művei: Verecke híres útján (1975), A honfoglaló magyarság (társszerző, szerkesztő, 1996). 1994-ben Móra Ferenc-díjjal, 1997-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével tüntették ki.

ma is összekeverik a nyelvrokonság és a néprokonság kategóriáit, s a magyarság életformája, kulturális jellemzői miatt vitatják népünk finnugor nyelvrokonságát...

– Sajnos valóban létezik egy diletáns őstörténelmi társadalom Magyarországon, amely nem is akar különbséget tenni a nyelvrokonság és a néprokonság között. A magyar nyelv finnugor rokonságát tudományos axiómákként kezelhetjük, hiszen még senkinek sem sikerült megcáfolnia. A magyarság kulturális rokonsága ennél jóval szerteágazóbb, hiszen hosszú évszázadokig a nomád kultúrközösségben éltünk az eurázsiai steppevidéken: műveltségünk, gazdálkodásunk, hitvilágunk és társadalmi szervezetünk a török vagy iráni nyelvű, nomád népek mintájára alakult. A magyarok tehát hasonlóan néztek ki, mint a többi, török vagy iráni nyelven beszélő steppei nép. Nem véletlen, hogy a bizánciak, mikor meglátták őseinket, türköknek nevezték őket. A magyarság azonban kétségkívül olyan környezetből szakadt ki valami-

kor nagyon régen, ahol finnugor nyelven beszéltek. A kérdés tehát, hogy finnugor vagy nem finnugor, nem realis: a nyelvünk finnugor, a kultúránk viszont rengeteg szálból szövődött, s ez rokonít bennünket nagyon sok pusztai néppel.

– Miért áll akkor az érdekében ma bárkinek is a torzítás?

– Komoly felelősség terheli a médiát, hogy teret ad a „bombasztikus” őstörténelmi bejelentéseknek. Bár hozzá kell tennem, nyilván nagyobb szenciació, ha egy tyúk kismalacot tojik, mintha tojást tojja... A német „kócker”, Herbert Illig például azzal az elmélettel lépett fel, hogy háromszáz évet „kiloptak” a történelemből. Ott vártunk rá több kollégámmal este tízig a televízióban, mert megígérte, hogy jön velünk vitatkozni. Nem jött. Persze, hogy nem jött! Ők nem tudnak vitatkozni, csak a saját ostobaságaikat tudják sulykolni, de pontosan ez is a céljuk! Egyesek úgy gondolják, hogy a magyarság nemzeti tudatának jót tenne, ha a suméroktól vagy a hunoktól származnánk. Nem veszik figyelembe, hogy a magyar történelem épp elég szép, s épp eléggé okot ad a nemzeti öntudatra anélkül, hogy megpróbálnánk meghamisítani! A diletánsok agresszívebb, rosszindulatú része – mint a már említett Illig úr – a saját hírnevének növelése, illetve anyagi haszonszerzés reményében áll elő „tanaival”. Ők azok, akiket Engel Pál halála előtt találalon „szellemi alvilágnak” nevezett. Sajnos sokan azt hiszik, mindegy, hogy ki mit mond az őstörténetről, hiszen ha egy orvos valakinek a füle helyett a bal lábát vágja le, az már probléma, az őstörténelmi fejtegetések viszont senkinek nem ártanak. Véleményem szerint viszont ennek a káros hatásai a nemzeti tudatra, a történelmi tudatra semmivel sem elhanyagolhatóbbak!

– A magyar őstörténet kutatása kapcsán érintettük a keleti régészeti párbuzamokat. Mennyiben volt kárára a magyar régészetnek a rendszerváltással történt politikai fordulat, milyen mértékben záród-

tak le az utak, a kutatási lehetőségek Oroszország, illetve Ukrajna felé?

– Nem mondhatjuk, hogy korábban korlátlanok voltak a lehetőségek, most pedig nincsenek, ám tény: a rendszerváltás ebből a szempontból komoly törést jelentett. Ezt megelőzően a Szovjetunió külföldiektől elzárt városai (Szamara, Szaratov, Asztrahán) jelentettek legyőzhetetlen adminisztratív akadályt. A rendszerváltás után ezek az akadályok elhárultak: mindenki mehet bárhová, ha van pénze. De vissza kell kanyarodnom a korábban felvetett problémához: nekünk nincs pénzünk. Másrészt a politikai fordulat következtében a magyar tudományos élet is sajnos hátra fordított keletnek. Korábban a magyar régészet közvetítő szerepet játszott a nyugat-európai és a kelet-európai régészet között. Mára ez megszűnt: szinte hozzáférhetetlenné vált számunkra az orosz szakirodalom. A németek külön intézetet hoztak létre a kelet-európai régészet számára, saját folyóiratot indítottak, egészen Szibériáig járnak ázni rendszeresen. Mi magyarok nem. Pedig nem a németek származnak onnan, hanem mi...

– Beszélgettünk a bonfoglaló magyarokról, illetve a nemzeti, történelmi tudatról. Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark mennyire képezi részét a magyarság nemzeti, történelmi tudatának?

– Nagyon fontosnak tartom, hogy Trogmayer Ottó kollégám vezetésével, hosszú évek munkája folytán megépült ez az emlékhely, s különösen, hogy megmentették a pusztulástól a Feszty-körképét Feszty Árpád műve ugyanúgy a 19. század romantikus történelmszemléletének jegyében készült, mint a borogyinói és a waterlooi körkép: ez helyettesítette akkoriban tulajdonképpen a szélesvásznú mozit. A magyar nép egyik legfontosabb tápláléka a honfoglalással kapcsolatos történelmi tudat, amit a körkép is jelképez. Minden nemzetnek megvannak a maga kegyhelyei, a maga romantikus eredet- és történettudata, s ezekre büszkének kell lennünk!

– Hogy érzi, mennyire volt képes a szegedi Régészeti Tanszék a magyar archeológia szellemi műhelyévé válni az elmúlt évtizedekben?

– A 20-as évek közepétől a második világháború végéig (elsősorban Banner János révén) önálló iskolává vált ez a tanszék. Ezt követően szinte mindenki elment innen, majd Gerő Ernő felesége, Fazekas Erzsébet az ötvenes évek elején meg is szüntette a tanszéket. Szádeczky-Kardoss Samu azonban továbbra is tartott az Ókortörténelmi Tanszék régészeti bevezetőket. Később a tanszéket átnevezték Régészeti és Ókortörténelmi Tanszéknek. Gazdapusztai Gyula és Trogmayer Ottó kezdte meg itt az oktatást, majd Horváth Ferenc és jómagam is idekerültünk, s a hetvenes évektől megindult a fejlődés. 1990-től működünk önálló tanszékként. Folyamatosan helyhiány nyál küzdünk (az órák többségét a múzeumban, illetve a Várban tartjuk), de most, a Történelmi Szakkönyvtár költözése kapcsán sikerült egy kis szobát és egy szemináriumi termet szereznünk a BTK-n, így több lehetőség lesz a hallgatókkal való foglalkozásra. A Régészeti Tanszék mindig is a múzeummal együtt alkotott egy szellemi műhelyt. Ez az együttműködés biztosítja a hallgatók számára a forrásanyaghoz való könnyű hozzáférést. A diákok részt vehetnek a múzeumi munkákban és az ásatásokban, ami nagy előnyükre válik a későbbiekben.